

LAW SCIENCES

THE INSTITUTION OF MEDIATION. ITS FORMATION AND ROLE IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ. ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Roman Nuryshchenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-21>

В Україні все більшої актуальності набуває питання вирішення приватноправових спорів в позасудовому порядку. Наявність правового режиму воєнного стану, недосконалість судової системи, перебалансованість суддів – все це сприяє тому, що провадження тягнуться роками. Довгий процес вирішення спору дає змогу сторонам нівелювати фактами, які мають особливий вплив на вирішення спору та заплутувати судочинство. Судові рішення часто можуть не виконуватися сторонами через відсутність реальної можливості чи бажання.

Досконало закріплений законодавством інститут медіації може стати чудовою альтернативою вирішенню спорів у судах. Спробуємо детально розглянути цей механізм крізь призму історії, щоб зрозуміти, наскільки це допоможе судовій системі України та доступу громадян до правосуддя.

Першими примирителями були вожді та старійшини. Разом з общиною вони вирішували питання на зборах чи шляхом переговорів з іншими кланами. Юрисдикцію таких зборів визначали сторони. Часто бували випадки, коли рішення було прийняте, але до нього все одно не прислухались. Головним завданням такого посередництва було саме примирення сторін, справедливості іноді досягти не вдавалося. Мирова угода скріплялась клятвою перед богами. В той час важливо було зберегти общину та населення, а через загальноприйнятий принцип «око за око» це було важко [1, с. 28–36]. Тому й з'явилася потреба в створенні інших можливостей урегулювання спорів.

Пізніше у римському праві, а саме у Законах XII таблиць було закріплено норму про Мирову угоду. Вона закріплялась ще до початку судового розгляду і передбачала композицію (штраф) еквівалентну правопорушенню [1, с. 28–36].

¹ National Academy of Internal Affairs, Ukraine

У період середньовіччя питання відшкодування шкоди вже закріплювалось у таких збірках документів як «Салічна правда» та «Руська правда». Тут вже було визначено точні суми сплати за конкретні правопорушення та заподіяння збитків [1, с. 28–36].

Право Стародавньої Греції мало такий цікавий інститут як проксенія. З'являлась можливість залучення посередника (proxenetas) з метою ведення переговорів між сторонами. Ще одною схожою процедурою була diaetesia. Це ведення діалогу з метою примирення [1, с. 28–36].

За часів формування канонічного та торгівельного права примирителями ставали комерсанти та арбітри. Торгівля розвивалася дуже стрімко, а разом з нею з'являлися нові види суперечок, вирішувати які могли люди котрі розумілися на цьому. У XII–XIV столітті серед європейських країн інститут примирення був доволі розповсюдженим явищем. В Англії «Закони Генріха I» навіть закріпили принцип, яким зазначалось, що угода перевищує мир, а мир – судове рішення [1, с. 28–36].

У Франції, яка як і Україна належить до романо-германської правової системи у 1807 році Цивільний процесуальний кодекс закріпив інститут мирових судів та процедуру судового примирення. Це була досудова процедура, лише після недосягнення результатів вирішення спору на якій можна було звертатися безпосередньо до суду. Юристам брати участь у процесі примирення заборонялося [1, с. 28–36].

У XIX столітті стало зрозуміло, що процедура примирення не може застосовуватися до всіх спорів без винятку, є випадки коли спір потрібно вирішити швидко, а попередній розгляд мировими судами лише буде затягувати цей процес. Тому таку процедуру залишили обов'язковою лише для дрібних позовів, у раді примирення та у справах про розлучення [1, с. 28–36].

Першою угодою про примирення на українських землях вважають князівський з'їзд між Ярославом та Мстиславом, де після довгих кровопролитних воєн вдалося досягти компромісу щодо поділу територій.

О. Щавельов поділяв процедуру з'їздів на такі етапи: домовленість про зустріч; зайняття позиції на місці; переговори; укладення угоди; святкування [1, с. 32].

У період козацтва примирення було поширено при завданні тілесних ушкоджень та майнових злочинах. Запорожці визнавали право договору між товаришами та вирішення спору альтернативним судовому способом [2].

Збірка права «Права, за якими судиться малоросійський народ» визначала такі види примирення: за посередництвом мирителів, яких обирають сторони, та без посередництва. У рішеннях повинні були зазначатися гарантії виконання у вигляді поруки або штрафу. Вказувалися випадки, коли угода про примирення може бути обставиною, що пом'якшує

покарання. Угода чи приговор мирительський визнавалися юридичним фактом, що припиняв спір, за умови дотримання вимог змісту [2].

В радянські часи практика примирення як досудового врегулювання спорів була відсутня. Всі спори вирішувались в судовому порядку [2].

Зараз посередництво стало професією, а в ролі посередників виступають люди, які мають гарний досвід та спеціальні знання. Спір врегульовується з врахуванням інтересів сторін. Головним є не досягнення справедливості чи матеріальної вигоди, а доцільність та загальна вигода. На прикладі Польщі, де медіація була офіційно закріплена законодавством значно раніше, можна побачити такі її переваги: статистика Міністерства юстиції зазначає, що у 2010 році шляхом медіацією в кримінальних справах було розглянуто 2541 справи, із них 89,5 % спорів завершилися укладенням угод; на медіацію в справах неповнолітніх осіб, що вчинили злочин, – 348 справ, 75 % з яких завершилися успішно; на медіацію в цивільних справах – 2196 справ; на медіацію в сімейних справах – 1092 справи; на медіацію в господарських справах – 848 справ [3].

У 2021 році в Україні було прийнято Закон України «Про медіацію». Відповідно до його положень сферами, де може застосовуватися інститут медіації, є суспільні відносини з цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях [4].

До того ж, однією з переваг медіації є не тільки час розгляду справ, а й низька вартість витрат. Як зазначає О. Баранов: «Навіть порівняно помірні судові витрати можуть стати надвисоким бар'єром для клієнтів із низькими доходами та завадити розв'язанню їхньої проблеми правового характеру при зверненні до традиційної системи правосуддя. Та й судові рішення не гарантує, що обидві сторони залишаться задоволені результатом й відчуватимуть, що відновили справедливість. Натомість ми пропонуємо значно простіший шлях – самостійно досягти згоди, адже це вбереже від необхідності сплачувати судовий збір, можливих експертиз та інших витрат, від затягування судового процесу та ризику витоку конфіденційної інформації. При цьому кожна зі сторін самостійно визначає, на які поступки готова піти, а медіатор забезпечує рівні можливості сторін у процедурі медіації» [5]. Тобто медіація є одним із способів вирішення спорів, що доступний широким верствам населення. Тому в подальшому вона буде активно використовуватися в системі надання безоплатної правової допомоги.

Сьогодні говорити про якісь реальні дані, що будуть свідчити про ефективність застосування такого інституту в Україні ще рано. Це явище потребує певного часу для ознайомлення та усвідомлення всіх його

переваг. Тим паче правовий режим воєнного стану не дає змоги на повну поширювати цей вид альтернативного врегулювання спорів. Маємо надію, що надалі інститут медіації ще доведе всю свою значущість. Це не лише розвантажить судову систему, а й значно буде запобігати виникненню спорів.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28–36.
2. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... кандидата наук з державного управління : 25.00.01. Одеса, 2017. 221 с.
3. Міністерство юстиції Республіки Польща. URL: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc> (дата звернення: 30.05.2023).
4. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2022, № 7, ст. 51.
5. Закон про медіацію відкриває нові можливості клієнтам системи БПД. URL: <http://surl.li/hoyif> (дата звернення: 02.06.2023).